

## Нарада-бгакті-сутри

Переклад із санскриту, граматичний розбір, вступна стаття та коментарі  
Дмитра Бурби (Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ)

Версія від 14.03.2019

### NARADA BHAKTI SUTRAS /

TRANSLATION FROM THE SANSKRIT, PARSE, INTRODUCTORY ARTICLE, AND COMMENTARIES BY D. BURBA

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine 4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

This publication presents the Ukrainian translation of the Sanskrit treatise *Narada Bhakti Sutras*, which is one of the most famous base texts relating to the tradition bhakti or bhaktiyoga. This text dates back to circa the 11th century CE. Its authorship is attributed to the mythical sage Narada, who is considered the son of the god Brahma and the goddess of knowledge Saraswati. The text consists of 84 aphorisms-sutras. They define bhakti as the highest Love of God, which is the eternal nature of man. It is alleged that he who by the method of bhakti-yoga can realize his inner essence, becomes perfect, immortal and so satisfied that he wants nothing and laments over nothing. Sutras specify several signs of a bhakta (devotee), set out the basic rules and code of conduct of followers of the bhakti path, and calls the names of mythical personages who should be emulated. To establish a personal relationship with God, Sutras provide models of communication such as servant to master, friend to friend, father to child, lover to beloved, etc. This treatise declares the path of bhakti is above the paths of knowledge and action. Also, there is an interesting democratic assertion about the non-existence among bhaktas of the distinction based on caste, learning, color, race, wealth, occupation and so on.

In the preface and notes, the translator explains some of the historical, cultural, philosophical and linguistic aspects which are essential for the proper understanding of Narada's *Aphorisms on Bhakti*.

— — —

*Сутри* (від *sūtra* — «шнур») — це особливий вид конспективних текстів, які складаються зі стислих тезисних висловлювань-сутр. Поява такої літературної форми була викликана тією обставиною, що в давнині учні завчали сутри напам'ять, і обсяг матеріалу, який треба було запам'ятати, мав суттєве значення. Але наставник тривалий час давав учневі докладні пояснення, той був добре обізнаним з предметом вивчення, тому лаконічність тез не ставала для нього перешкодою: сутри, фактично, виконували роль лише підказки, так би мовити, шнура, на який нанизано цілий оберемок асоціацій.

«Нарада-бгакті-сутри» є одним з найвідоміших засадничих текстів традиції бгакті. Свами Бгутешьянанда (дванадцятий очільник Місії Рамакришни) зазначає, що стосовно автора «Сутр» і часу їх написання «немає повної ясності». Р. Радж Сінг у своїй книзі «Бгакті та філософія» датує «Нарада-бгакті-сутри» приблизно початком XI ст. н. е.

Нарада — міфічний мудрець, який згадується ще в Атхарваведі, і якому приписується авторство деяких гімнів Рігведи. У пізній міфології він зазвичай асоціюється з Вішну-Кришною<sup>1</sup>. Нарада вважається сином Брагми й богині знання Сарасваті. Його називають *деварші*, тобто «мудрець серед богів», у ролі посланця яких він час від часу передає людям поради й повідомлення. В іконографії Нарада зазвичай зображується з індійським струнним музичним інструментом *віна*.

Що стосується слова *бгакті*, то воно (а також ще кілька санскритських термінів) залишено в даній публікації без перекладу, оскільки не має точного українського відповідника. Як зазначав стосовно

---

<sup>1</sup> У «Бгагавадгіті» (10.26) Кришна каже: «З Божественних мудреців Я Нарада».

перекладів із санскриту Гегель, «вимагати, щоб виловлювання, зроблене мовою народу, котрий має інший, ніж у нас, спосіб мислення та особливу своєрідну культуру, було передано таким виразом нашої мови, який би відповідав йому в усій своїй повноті й визначеності, було б, звичайно, повним нерозумінням суті справи — якщо сказане має інтелектуальний, духовний зміст, а не стосується таких безпосередньо сприйнятих органами чуття предметів, як сонце, море, дерево, троянда тощо»<sup>2</sup>. Індійські місіонери зазначають, що їм важно (якщо взагалі не неможливо) розповідати про бгакті іноземною мовою<sup>3</sup>.

Звернувшись до словника, знаходимо наступні значення слова *бгакті*: «причетність», «відданість, вірність», «смирненя, покірність», «любов». У нашому випадку всі ці смислові відтінки характеризують ставлення вірянина (*бгакта*) до Бога. Бгакті вважається найлегшим методом йоги (вивільнення людиною своєї істинної, духовної природи), оскільки, на відміну від *аштанга-йоги* (восьмиланкової системи Патанджалі) або *джняна-йоги* (йоги знання), не вимагає від адепта виконання суворих психотехнічних вправ чи розуміння витончених і складних філософських концепцій. Духовний ріст бгакта забезпечується його емоційним зв'язком з Богом, через що найбільшого поширення рух бгакті набув серед тих релігійних груп, котрі шанують Бога як Верховну Істоту, котра має певну зовнішність, якості й т. д.

Власне, різні шляхи йоги не можна вважати повністю ізольованими один від одного, оскільки в кожному з них присутні елементи інших. Наприклад, Патанджалі в своїх «Йога-сутрах» (2.32) дає наступне визначення *ніями* (дотриманню приписів, другій ланці аштанга-йоги): «Це чистота, вдовolenість, подвижництво, вивчення Писання й *відданість Богові*». Але якщо прибічники моністичного вчення *адвайта-веданти* розглядають бгакті лише як один з можливих методів досягнення *мокші* (визволення душі від поневолення матерією), яка бачиться ними як злиття душі з абсолютним і втрата нею свого індивідуального існування, то ревнителі бгакті вважають мокшу лише побічним продуктом досягнення вищої мети: відродження вічного обміну любов'ю між душею й з Богом, чим з їх точки зору і є справжнє бгакті.

Перевагою шляху бгакті вважають його демократизм, але в нього, за словами Свами Вівекананди, є й «величезна вада»: «на низькому рівні воно вироджується в огидний фанатизм». Проте Вівекананда переконує, що «ця небезпека обмежується тільки тим рівнем бгакті, який називається підготовчим (*gauni*)». Коли ж бгакті визріває й досягає свого вищого рівня, тоді прояви дикого фанатизму вже неможливі; душа, підкорена вищою любов'ю, настільки близька до Бога Любові, що не може сіяти ненависть»<sup>4</sup>.

Даний переклад «Бгакті-сутр» зроблено з санскритського тексту, що міститься у виданні «Narada's Aphorisms on Bhakti edited by Y. Subrahmanya Sarma» (Adhyatma Prakasha Press, Bangalor, 1938). Водночас у примітках вказано на незначні розбіжності цього тексту з редакціями інших видань.

Текст складається з 84-х висловлювань-сутр. У сутрах 1–6 дається визначення бгакті як вищої любові до Бога, яка є вічним єством людини. Мається на увазі, що в звичайному стані людини це єство приховане, але воно може бути проявленим за допомогою метода бгакті-йоги. Тоді людина стає досконалою, безсмертною й настільки вдовolenенню, що вже нічого іншого не бажає й не журиться. Також наводяться ознаки такого бгакта (прибічника шляху бгакті): він інколи стає духовно сп'янілим, немов би заляканим у трансі й черпає радість у своєму істинному Я.

У сутрах 7–11 пояснюється, що любов до Бога — це зовсім не те, що любов як статевий потяг між чоловіком і жінкою. Бгакт має зрікатися як мирських втіх, так і бажання потрапити після смерті до раю завдяки проведенню Ведійських ритуалів. І з мирського життя, і з Вед він повинен брати лише

<sup>2</sup> Г. В. Ф. Гегель. Про «Епізод "Марабгарати", відомий під назвою "Бга'авадріта"» Вільгельма фон Гумбольдта.

<sup>3</sup> Sri Rajnish (Osho). Books I Have Loved. Talk 5: Narada's Bhakti Sutra.

<sup>4</sup> Definition of Bhakti / Bhakti-Yoga // Complete Works of Swami Vivekananda. Advaita Ashrama, 2006.

те, що благотворне (тобто відповідає найвищій меті життя, як її розуміють вчителі шляху бгакті). Бгакту треба асоціюватися лише з Богом і покладатися лише на Його волю.

Сутри 11–14 попереджають, що навіть той, хто ввіряє себе Богові, має дотримуватись тих норм, які встановлені Писанням. Бо інакше в учня буде спокуса виправдовувати свою негідну поведінку тим, що він, мовляв, як Божа людина вже стоїть вище звичайних приписів. Також зазначається, що втілена душа не може повністю звільнитись від мирської діяльності, але рекомендується звести таку діяльність до можливого мінімуму.

У сутрах 15–24 спочатку цитуються три особи, які вважаються авторитетами в царині бгакті. В'яса описує таку особливість шляху бгакті, як богослужіння, Ґарґа наголошує на слуханні духовних оповідей, а Шянділья зазначає, що бгакті є природним станом душі, тому просто треба не перешкоджати її прагненню. Як зазвичай, думка автора наводиться останньою (хоча процитовані думки також визнаються слухними): бгакті — це посвята Богові всіх своїх дій. Бгакт завжди пам'ятає про Бога, а якщо з якоїсь причини відволікся на щось інше, то йому стає дуже ніяково. Як приклад вірцевих бгактів наводяться дівчата-пастушки тієї місцевості, де, згідно з «Бгаґавата-пураною», провів своє дитинство та юність Кришна<sup>5</sup>. Але сутри знову просять не плутати любов пастушок до Кришни зі стосунками між земними коханцями, оскільки духовну любов вирізняє відсутність егоїзму, тобто особа, котра кохає, щаслива від щастя коханого.

Сутри 25–27 стверджують, що духовний шлях бгакті перевершує шляхи діяльності, знання й технічної йоґи, тому що воно приносить усі плоди інших шляхів духовного удосконалювання. До того ж Всевишній відчуває відразу до гордовитих, але прихильний до смиренних.

Сутри 28–33 присвячені розгляду взаємозв'язків бгакті й знання. На противагу тим, хто вважає, що здобути бгакті (не як техніку, а як стан) можна тільки через знання, або що бгакті й знання взаємозалежні, автор сутр проголошує, що бгакті є своїм власним плодом, і що цей плід реальний — на відміну від абстрактних концепцій прибічників шляху знання.

У сутрах 34–42 перераховані методи бгакті-йоґи: відмова від об'єктів органів чуття, відмова від прив'язаностей, безперервне поклоніння, оспівування якостей Бога й слухання про них. Найдієвішим чинником визнається благовоління великих святих та Господня ласка. Констатується, що знайти святого дуже непросто. Проте з Божої ласки й завдяки тому, що немає різниці між Богом і Божою людиною (настільки тісно вони поєднані), любов до Бога все ж можна здобути.

Сутри 43–45 вказують на необхідність уникати спілкування з сумнівними особами, негативні наслідки якого (поява хіті, гніву, омани, ослаблення пам'яті, втрата розуму, втрата всього) порівнюються з океаном. У сутрах 46–50 сказано, хто може перетнути океан майї (ілюзії): це той, хто зрікається недоброго спілкування, служить благородним вчителям, стає безкорисливим, живе усамітнено, сторониться мирських справ та їх плодів і відсторонюється навіть від Вед. Окремо наголошується, що така людина не лише сама спасається, а й сприяє спасінню всього світу.

У сутрах 51–55 зазначається, що любов до Бога досягається особистим досвідом — вона інколи проявляється у гідного її. Таку людину цікавить лише Бог, вона слухає лише про Нього й думає тільки про Нього. Але описати цю любов словами так само неможливо, як німому описати смак їжі. Проте все ж наводяться такі її характеристики: вона поза матеріальним, позбавлена хіті, неперервна, найвитонченіша й щомиті росте.

Сутри 56–57 говорять про нижчу, або попередню стадію бгакті. У цій стадії розрізняються три підвиди, які визначаються трьома типами віруючих й трьома фундаментальними силами матеріальної світобудови — *гунами*, причому кожний попередній підвид є кращим за наступний.

---

<sup>5</sup> У десятій частині «Бгаґавата-пурани» розповідається, що дівчата, почувши звук флейти Кришни, кидали всі справи й прожогом бігли до Нього.

Коментатори пояснюють, що людина, яка перебуває під впливом *раджаґуни* («запал, рух»), просить у Бога грошей. Це вже краще, ніж, перебуваючи під впливом *тамогуни* («інертність, тупість»), жадати від Бога допомоги в кривдженні тих, кого вважаєш своїм конкурентом. Але ще кращим є той віруючий, котрого цікавить лише пізнання Бога. (Детальніше про це сказано у «Баґавата-пурані», 3.29.8–10.) Щодо типів віруючих сутра обмежується визначенням «стражденний та інші». Скоріше за все тут ми маємо посилання на шістнадцятий вірш сьомої глави «Баґавадгіти», в якому сказано про «чотири типи добродішних людей: стражденні, ті, хто прагне знань, бажає багатства й мудрі». У двох наступних віршах Кришна каже: «З них вирізняється мудрий, завжди зосереджений, відданий Єдиному — бо дуже дорогий Я мудрому і він дорогий Мені. Усі вони шляхетні, але вважається, що мудрий — моє Я, бо він, зосереджений, перебуває в Мені». Без мудрого в списку залишаються ті, хто бажає багатства, спрагнені<sup>6</sup> знань і стражденні. У «Йоґа-сутрах» (2.15) сказано, що «для мудрого все є стражданням — через безперервні зміни, неспокій, сліди минулих вражень, а також внаслідок суперечливого розгортання ґун». Такі коментатори, як Свами Шівананда, Субрагманья Шярма та інші, пишуть, що в другому типі класифікації вищими є стражденні, але зазначають, що це страждання викликається розлукою з Богом.

Сутри 58–61 твердять, що, на відміну від інших засобів наближення до Бога, в бгакті легко досягти успіху — через незалежність від інших доказів. Тобто досвід спілкування з Богом сам по собі є для бгакта достатнім. Також зазначається, що бгакті є формою вищого спокою, вищого блаженства, оскільки якщо бгакт ввірив Богові себе, свої мирські й релігійні справи, то немає приводу для хвилювань.

Сутра 62 застерігає від хибного розуміння духовного життя: відмовлятися треба не від мирських справ, а від бажання насолоджуватись плодами своєї праці. І, звичайно, потрібно робити те, що розвиває любов до Бога (тобто потрібні молитви, храмові поклоніння тощо).

У сутрах 63–65 сказано, що не треба слухати оповіді про жінок, багатство та невірних (атеїстів або не індуїстів) і необхідно позбавлятися пихи, лицемірства й т. д. Зазначається, що бгакт присвячує всі свої вчинки Господу, тому якщо в нього і є якісь бажання, гнів, гордість і так далі, то це все пов'язано лише з Богом.

Сутра 66 є переходом від опису нижчого, або попереднього ґатунку бгакті (три форми якого були описані), до вищого бгакті: проявлення любові до Бога, яка складається з вічного служіння Йому, поклоніння Йому душі як вічної коханої Бога. У наступних сутрах описуються такі бгакти. Вони найкращі з тих, хто має лише одну, духовну мету. Вони розчулено оповідають одне одному про Бога, і голос їх тремтить від хвилювання, по тілу ідуть мурашками, на очах виступають сльози. Цими розповідями вони очищують родини й землю. Оскільки такі бгакти просякнуті Богом, то вони освячують своєю присутністю святі місця, роблять справи добродійними, роблять приписи Святим Письмом. Усе це приносить радість померлим предкам, богам і землі. З огляду на сувору кастову регламентацію життя індуїстів важливим є твердження про те, що бгакти — одна сім'я, і в них немає поділу за народженням, освітою, зовнішністю, походженням, багатством, родом діяльності й т. д.

У сутрах 74–80 знову даються настанови учневі, який ще не досяг досконалості. Зокрема, відхиляється твердження про те, що в диспутах народжується істина. Від суперечок краще утримуватись, оскільки варіантів аргументації безліч, а висновки непевні. Рекомендується шанувати настанови про бгакті й робити те, що пробуджує любов до Бога, не гаяти час даремно. Треба зберігати й розвивати такі добрі риси характеру, як ненасильство, правдивість, чистота, милосердя, віра тощо.

---

<sup>6</sup> «Блаженні голодні та спрагнені правди, бо вони нагодовані будуть» (Євангелія від Матвія 5.6).

Сутри 79–80 присвячені самому Господу, якому завжди всією душею мають поклонятися ті, хто не переймається мирським. І Він, шанований і прославлений піснеспівами, швидко з'являється перед бгактами<sup>7</sup>, сповнює їх рішучістю.

Згідно з вісімдесят першою сутрою, для тих, хто дав обітницю служити Богові, немає нічого важливішого, ніж бгакті.

У сутрі 82 надається перелік одинадцяти форм бгакті. Зокрема, бгакт може любити Бога як когось Величного, як когось Привабливого, як свого Господаря, Друга, Дитину, Коханого. Найсильнішою названа любов у розлуці з Богом.

Сутра 83 називає імена тринадцяти легендарних учителів. Зазначається, що вони однодумці. Також цікаво, що, як стверджується, вони дають настанови про бгакті, *не боячись людських балачок*. Це є своєрідним підтвердженням того, що навіть у Індії прибічники руху бгакті були певною мірою релігійними дисидентами.

Заклучна сутра є традиційною обіцячкою винагороди учневі: хто вірить цим настановам Наради, той сповнюється віри в Бога, стає справжнім бгактом і досягає Вищої Мети.

Перекладач намагався не лише передати українською мовою сенс «Нарада-бгакті-сутр», але й відтворити структуру санскритської фрази, через що переклад не є взірцем красного письменства. Не дивлячись на це, з об'єктивних причин впоратися з поставленим завданням вдалося лише частково. З одного боку, санскрит є флексивною мовою, деякі форми якої не мають українських відповідників. Зокрема, для санскритського речення є характерною пасивна конструкція з герундивом (пасивним дієприкметником майбутнього часу), що робить санскритську фразу лапідарною. Наприклад, сутра 74 звучить так: *vādo nāvalambyaḥ*<sup>8</sup>. Але через відсутність в українській мові герундивів переклад може бути лише описовим і, відповідно, більш просторим: «Диспут — не те, на що треба покладатися» (або просто «Не треба покладатися на диспути»). З другого боку, у санскриті є чотири типи складних слів, причому таке слово може складатися з десятків основ, фактично, замінюючи собою речення, що надає санскриту ознак інкорпоруючої мови. Наприклад, у сутрі 82 ми зустрічаємо слово *guṇa-māhātmyāsakti-rūpāsakti-pūjāsakti-smaraṇāsakti-dāsyāsakti-sakhyāsakti-vātsalyāsakti-kāntāsakti-ātma-nivedanāsakti-tan-mayatāsakti-parama-virahāsakti-rūpā*. Словові зв'язки між елементами цього слова не мають зовнішнього вираження. Українська мова, у принципі, також дозволяє створювати довгі складні слова (наприклад, *водогрязеторфопарафінолікування*) — але не завжди і не такі довжелезні. Тому в подібних випадках одне санскритське слово перекладається майже цілим реченням. Також інколи задля пояснення доводилося додавати (у квадратних дужках) слова, яких немає в оригіналі. Проте маємо надію, що даний переклад, не дивлячись на його недоліки, дасть читачеві доволі адекватне уявлення про «Бгакті-сутри» Наради.

Читачеві треба мати на увазі, що граматичний рід слів, якими перекладені санскритські терміни, може не збігатися з родом оригіналу. Наприклад, у санскриті слово *preman* («любов») середнього роду. Щоб запобігти плутанині, у підряднику відповідні санскритські займенники перекладені тими займенниками, що узгоджуються з українським перекладом — наприклад, *та*, а не *те*, — але в дужках вказано справжній рід.

### Скорочення

1 — перша особа

2 — друга особа

<sup>7</sup> Індійське прислів'я твердить: *Yatra bhaktaḥ tatra bhagavān* — «Де бгакт, там і Бог».

<sup>8</sup> У санскриті, як і в українській мові, у теперішньому часі зв'язка «бути» (*as*) зазвичай є нульовою (не вживається).

З — третя особа  
 А — *ātmanepada*, середній стан дієслова  
 акт. — активний стан дієслова  
 БВ — складне слово типу *bahuvrīhi*  
 в. — відкладний відмінок  
 д. — давальний відмінок  
 ДВ — складне слово типу *dvandva*  
 дзд. — дезидератив  
 дпк. — дієприкметник  
 дпс. — дієприслівник  
 ж. — жіночий рід  
 зн. — знахідний відмінок  
 КД — складне слово типу *karmadhāraya*  
 кз. — каузатив  
 мб. — майбутній час  
 мн. — множина  
 мц. — місцевий відмінок  
 наз. — називний відмінок  
 нвд. — невідмінювана частина мови  
 нкз. — наказовий спосіб дієслова, імператив  
 одн. — однина  
 ор. — орудний відмінок  
 пас. — пасивний стан дієслова  
 пдмб. — пасивний дієприкметник майбутнього часу  
 пдмн. — пасивний дієприкметник минулого часу  
 прк. — прикметник  
 прс. — прислівник  
 род. — родовий відмінок  
 с. — середній рід  
 ТП — складне слово типу *tatpuruṣa*  
 тп. — теперішній час  
 ч. — чоловічий рід  
 Х — дієслово десятого класу (відмінюється як каузатив, але не протиставлене ніякому первинному дієслову)  
 √ — корінь

## नारदभक्तिसूत्राणि

### Нарада-бгакті-сутри (Nārada-bhakti-sutrāṇi)

1 अथातो भक्तिं व्याखास्यामः ॥१॥

athāto bhaktim vyākhyāsyāmaḥ

**Тепер** (*atha*) **звідси** (*atas*) **бгакті** (*bhaktim*: ж. одн. зн.) **будемо пояснювати** (*vyākhyāsyāmas*: 1 мн. акт. мб. √*khyā*).

Отже<sup>9</sup>, пояснюємо бгакті.

2 सा त्वस्मिन्परमप्रेमरूपा ॥२॥

*sā tvasmin parama-prema-rūpā*

**Але** (*tu*) **воно** (*sā*: 3 ж. одн. наз.) **форма вищої любові** (*parama-prema-rūpā*: <*parama-prema* КД> ж. одн. наз., ТП) **до Нього** (*asmin*: 3 ч./с. мц.).

**Воно — вища любов до Нього**<sup>10</sup>

3 अमृतस्वरूपा च ॥३॥

*amṛta-svarūpā ca*

**і** (*ca*) **вічне єство** (*amṛta-svarūpā*: ж. одн. наз., КД),

**і вічне єство**<sup>11</sup>,

4 यल्लब्ध्वा पुमान्सिद्धो भवत्यमृतो भवति, तृप्तो भवति ॥४॥

*yal labdhvā pumān siddho bhavatyamṛto<sup>12</sup> bhavati tṛpto bhavati*

**яке** (*yat*: с. одн. наз.) **здобувши** (*labdhvā*: дп. √labh) **людина** (*pumān*: ч. одн. наз.) **досконала** (*siddhas*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. √bhū) **бессмертна** (*amṛtas*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. √bhū) **вдоволенна** (*tṛptas*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. √bhū).

**здобувши яке, людина стає досконалою, стає безсмертною, стає вдоволенню;**

5 यत्प्राप्य न किञ्चिद्वाञ्छति न शोचति न द्वेष्टि न रमते नोत्साही भवति ॥५॥

*yat prāpya na kiñcid vāñchati na śocati na dveṣṭi na ramate notsāhī bhavati*

**яке** (*yat*: с. одн. наз.) **отримавши** (*prāpya*: дп. pra √āp), **не** (*na*) **колись** (*kiñcid*) **бажає** (*vāñchati*: 3 одн. акт. тп. √vāñch), **не** (*na*) **журиться** (*śocati*: 3 одн. акт. тп. √śuc), **не** (*na*) **ненавидить** (*dveṣṭi*: 3 одн. акт. тп. √dviṣ), **не** (*na*) **радіє** (*ramate*: 3 одн. А тп. √ram), **не** (*na*) **спрагнений** (*utsāhī*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. √bhū).

<sup>9</sup> Athātas (atha+atas) має таке ж значення (тільки дещо посилене), як atha («тепер», «далі», «тому»). Цим словом часто маркується початок книги, глави, розділу.

<sup>10</sup> Під «Ним» мається на увазі Бог. У цій сутрі замість tvasmin (tu+asmin, букв. «саме до Нього»), де займенник стоїть у місцевому відмінку, зустрічаються варіанти тексту з давальним відмінком: tasmai («до Того») або kasmai («до Кого»).

<sup>11</sup> Amṛta-svarūpā. Svarūpā — букв. «своя форма». Цей термін використовується в значенні «істинна природа» (якоїсь сутності). Словом «вічна» тут перекладений пасивний дієприкметник минулого часу amṛta (у значенні прикметника букв. «безсмертна»), який має ще й похідне, більш вузьке значення: «напій безсмертя», «амброзія». Таким чином, допустимий також переклад «нектарна сварупа».

<sup>12</sup> У книзі Субрагманьї Шарми надруковано (з використанням відсутнього в алфавіті санскриту знака «кома», без урахування садгі *i+a = ya*): भवति, अमृतो — тобто *bhavati*, *amṛto*. Так само у шостій сутрі: भवति, अत्मारामो (*bhavati*, *ātmārāmo*).

отримавши яке, ніхто [вже] [нічого іншого] не бажає, не журиться, не ненавидить, не радіє, не стає прагнучим<sup>13</sup>;

6 यज्ज्ञात्वा मत्तो भवति स्तब्धो भवत्यात्मारामो भवति ॥६॥

*yaj jñātvā matto bhavati stabdho bhavatyātmārāmo bhavati*

**котре** (yat: с. одн. наз.) **пізнавши** (jñātvā: дп. pra vjñā), **сп'яніла** (mattas: ч. одн. наз.) **стає** (bhavati: 3 одн. акт. тп. vbhū), **заклякла** (stabdhas: ч. одн. наз.) **стає** (bhavati: 3 одн. акт. тп. vbhū), **така, що знаходить радість у Я** (ātmārāmas: <ātmā-ārāma БВ> ч. одн. наз.) **стає** (bhavati: 3 одн. акт. тп. vbhū).

пізнавши котре, [людина] [духовно] сп'янілою стає, [немов] заклалою [у трансі] стає, стає такою, що знаходить радість у [істинному] Я<sup>14</sup>.

7 सा न कामयमाना निरोधरूपत्वात् ॥७॥

*sā na kāmayamāna nirodha-rūpatvāt*

**Воно** (sā: ж. одн. наз.) **не** (na) **подібно до хімі** (kāmayamānā: ж. одн. наз., ТП) **через форму приборкання** (nirodha-rūpatvāt: с. одн. в.).

Через [те, що це бгакті має] форму приборкання<sup>15</sup> [хтивих бажань], воно не таке, як хіть<sup>16</sup>.

8 निरोधस्तुलोकवेदव्यापारन्यासः ॥८॥

*nirodhas tu loka-veda-vyāpāra-nyāsaḥ*

**Але** (tu) **приборкання** (nirodhas: ч. одн. наз.) — **відкидання справ світу, Вед** (loka-veda-vyāpāra-nyāsaḥ <loka-veda ДВ; lokaveda-vyāpāra ТП> ч. одн. наз., ТП).

Але приборкання — це зречення [й] від справ світу, [і] від Вед<sup>17</sup>.

9 तस्मिन्ननन्यता तद्विरोधिषूदासीनता च ॥९॥

*tasminn ananyatā tad-virodhiṣūdāsīnatā ca*

<sup>13</sup> Пор. «Хто не радіє й не ненавидить, не сумує й не бажає, хто відсторонився від «доброго» і «поганого» й відзначається релігійною відданістю — той дорогий Мені» (Бгагавадгіта 12.17).

<sup>14</sup> Якщо сприймати ātman як звичайний зворотний займенник, то можна перекласти «знаходить у собі».

<sup>15</sup> Nirodha. Цікаво, що саме це слово вжито в знаменитому означенні «Йога-сутр» (1.2) Патанджалі: «Йога — приборкання вихорів свідомості».

<sup>16</sup> Хіть — kāma. У широкому сенсі цим словом може називатися будь-яке недуховне бажання.

<sup>17</sup> Тут відкидається шлях формального ритуалізму прибічників пурва-міманси. Така само вимога є в «Бгагавадгіті» (2.42–45): «Задоволені буквою Вед нерозумні, які кажуть «немає [нічого] іншого», виголошують, Партхо, квітісті промови, що обіцяють народження як плід дій, рясніють різноманітними ритуалами, скерованими на отримання насолоди та влади. [Такі люди] сповнені бажань; їхня найвища мета — рай. У прив'язаних до втіх та багатства, чий розум захоплений тими [промовами], не буває рішучого інтелекту, [зануреного] в самадгі. Веди обмежуються сферою трьох якостей матеріальної природи. Арджуну, будь вищим за три за три якості матеріальної природи, поза дихотомією. Завжди будь у виключній чистоті (sattva), не переймайся статками, перебувай у своєму Я».



**З Тим** (*tasmin*: ч. одн. мц.) **неінакшість** (*ananyatā*: ж. одн. наз.) **та** (са) **до протилежного Йому** (*tad-virodhiṣu*: ж. мн. мц., ТП) **байдужість** (*udāsīnatā*: ж. одн. наз.).

Ототожнення з Тим та байдужість до того, що протилежне Йому.

10      अन्याश्रयाणां त्यागोऽनन्यता ॥१०॥

*anyāśrayāṇāṃ tyāgo 'nanyatā*

**Від іншого прихистку** (*anyāśrayāṇām* <*anya āśraya*>: ч. мн. род., ТП) **відмова** (*tyāgas*: ч. одн. наз.) — **неінакшість** (*ananyatā*: ж. одн. наз.).

Ототожнення — відмова від іншого покровительства.

11      लोकेवेदेषु तदनुकूलाचरणं तद्विरोधिषूदासीनता ॥११॥

*loka-vedeṣu tad-anukūlācaraṇam tad-virodhiṣūdāsīnatā*

**Здійснення того, що благотворне** (*tad-anukūlācaraṇam*: <*anukūla ācaraṇam* ТП> с. одн. наз., ТП) **у світі й Ведах** (*loka-vedeṣu*: ч. мн. мц., ДВ), — **байдужість** (*udāsīnatā*: ж. одн. наз.) **до того, що протилежне Тому** (*tad-virodhiṣu*: ж. мн. мц., ТП).

Байдужість до того, що протилежне Йому, — здійснення [лише] того, що благотворне у світі й Ведах<sup>18</sup>.

12      भवतु निश्चयदर्दयादूर्ध्वं शास्त्ररक्षणम् ॥१२॥

*bhavatu niścaya-dārḍhyād ūrdhvaṃ śāstra-rakṣaṇam*

**Хай буде** (*bhavatu*: 3 одн. нкз. *√bhū*) **після** (*ūrdhvaṃ*: с. одн. зн. / нвд.) **твердої рішучості** (*niścaya-dārḍhyād*: с. одн. в., КД) **піклування про Писання** (*śāstra-rakṣaṇam*: с. одн. наз., ТП).

[Навіть] після твердої рішучості [йти шляхом бгакті] хай буде піклування про [виконання норм] Писання.

13      अन्यथा पातित्याशङ्कया ॥१३॥

*anyathā pātitya-śaṅkayā*

**Інакше** (*anyathā*) — **загроза деградації** (*pātitya-śaṅkayā*: ж. одн. наз., ТП).

Інакше — загроза падіння.

14      लोकोऽपि तावदेवा किन्तु भोजनादि व्यापारस्त्वाशरीरधारणावधि ॥१४॥

*loke 'pi tāvad eva bhojanādi-vyāpāras tvāśarīra-dhāraṇāvadhi*

<sup>18</sup> Ця сутра стверджує, що відмовлятися треба не від усієї діяльності в світі (який дехто вважає порочним), а лише тієї, що шкодить духовному розвитку, і це перегукується з настановою «Бгаґавадґіти» (18.5): «Не слід нехтувати [такою] діяльністю, [як] аскеза, жертвопринесення й подаяння; їх слід здійснювати. Для мудрих аскеза, жертвопринесення й подаяння — очищувачі».

**Також** (*apī*) **в світі** (*loke*: ч. одн. мц.) **діяльність** — **їда й т. д.** (*bhojanādi-vyāpāras <bhojana ādi>*: ч. одн. наз.), **але** (*tu*), **звісно** (*eva*), **трохи/допоки** (*tāvat*), **на час носіння тіла** (*ā-śarīra-dhāraṇāvadhi <dhāraṇā avadhi>*: ч. одн. наз., ТП).

До закінчення строку носіння [душею] тіла [має бути] також мирська діяльність — харчування й т. д. — але мінімальна<sup>19</sup>.

15 तल्लक्षणानि वाच्यन्ते नानामतभेदात् ||१५||

*tal-lakṣaṇāni vācyante nānā-mata-bhedāt*

**Різновиди тієї** (*tal-lakṣaṇāni <tat lakṣaṇa>*: с. мн. наз., ТП) **називаються** (*vācyante*: 3 мн. пас. тп. *vñac*) **через відмінності багатьох/різних поглядів** (*nānā-mata-bhedāt*: ч. одн. в., ТП).

[Далі] через відмінності різних поглядів називаються різновиди тієї [любви до Бога].

16 पूजादिष्वनुराग इति पाराशर्यः ||१६||

*pūjādiṣv anurāga iti pārāśaryaḥ*

«До пуджі й т. д. (*pūjādiṣu <pūjā ādi>*: ж. мн. мц.) **потяг** (*anurāga*: ч. одн. наз.)» — **так** (*iti*) **Параширенко** (*pārāśaryas*: ч. одн. наз.) [каже].

«[Це] **потяг до пуджі**<sup>20</sup> й т. д.» — так [каже] син Парашири<sup>21</sup>.

17 कथादिष्विति गर्गः ||१७||

*kathādiṣv iti gargaḥ*

«До духовних оповідей» (*kathādiṣu <kathā ādi>*: ж. одн. мц.) — **так** (*iti*) **Гарга** (*gargas*: ч. одн. наз.) [каже].

«[Це схильність] до духовних оповідей», — так [каже] Гарга<sup>22</sup>.

18 अत्मरत्यविरोधेनेति शाण्डिल्यः ||१८||

*ātma-raty-avirodheneti śāṇḍilyaḥ*

«Неперешкоджанням прагненню душі» (*ātma-raty-avirodhena*: ч. одн. ор., ТП)» — **так** (*iti*) **Шянділья** (*śāṇḍilyas*: ч. одн. наз.) [каже].

«[Вона здобувається] неперешкоджанням прагненню душі», — так [каже] Шянділья<sup>23</sup>.

<sup>19</sup> Перекладено відповідно трактуванню більшості індійських коментаторів. Але слово *tāvat* частіше перекладається не в сенсі «злегка», а прислівником «поки». Таким чином, переклад може мати такий вигляд: «Але, звичайно, допоки не закінчиться строк носіння [душею] тіла, [має бути й] мирська діяльність: харчування й т. д.».

<sup>20</sup> Пуджа — індійське богослужіння, у яке входить піднесення скульптурному образу божества запаленого світильника, ароматичних речовин, квітів і т. д.

<sup>21</sup> Син Парашири — В'яса, легендарний записувач Вед.

<sup>22</sup> Гарга — легендарний автор «Гарга-пурани» та «Гарга-самгіти».

19 नारदस्तु तदर्पिताखिलाचारता तद्विस्मरणे परमव्याकुलतेति ॥१९॥

*nāradas tu tad-arpitākhilācāratā tad-vismaraṇe parama-vyākulateti*

**Але** (tu) **Нарада** (nāradas: ч. одн. наз.) **так** (iti) **[каже]: «Тому піднесена** (tad-arpitā: ж. одн. наз. ТП) **повністю** (akhila) **діяльність** (ācāratā: <пдмб. vācār> ж. одн. наз.), **у забутті про Того** (tad-vismaraṇe: с. одн. наз.) **найвище збентеження** (parama-vyākulatā: ж. одн. наз., КД).

**Але Нарада [каже] так: «[Це] піднесення Тому [Богові] всього зробленого, величезне збентеження при забутті про Нього».**

20 अस्त्येवमेवम् ॥२०॥

*astyevam evam*

**Є** (asti: 3 одн. акт. тп. Vas) **саме так** (evam evam).

**Воно є саме таким, [як сказано в усіх цих означеннях].**

21 यथा व्रजगोपिकानाम् । २१ ।

*yathā vraja-gopikānām*

**Як** (yathā) **пастушок Враджу** (vraja-gopikānām: ж. мн. род., ТП).

**[Воно таке, наприклад], як у пастушок Враджу<sup>24</sup>.**

22 तत्रापि न माहात्म्यज्ञानविस्मृत्यपवादः । २२ ।

*tatrāpi na māhātmya-jñāna-vismṛty-apavādaḥ*

**Але** (api) **тут** (tatra) **не** (na) **забуття чи відкидання знань про велич** (māhātmya-jñāna-vismṛty-apavādas: <māhātmya-jñāna ДВ; vismṛty-apavādas ДВ> ч. одн. наз., ТП).

**Але навіть тут немає забуття чи відкидання знань про велич [Бога].**

23 तद्विहीनं जाराणामिव । २३ ।

*tad-vihīnaṃ jārāṇām iva*

**Відсутність того** (tad-vihīnam: с. одн. наз.) — **коханців** (jārāṇām: ч. мн. род.) **неначе** (iva).

**Відсутність того [знання] — [це] наче в коханців.**

24 नास्त्येव तस्मिंस तत्सुखसुखित्वम् । २४ ।

<sup>23</sup> Шянділья — ім'я мудреця, згаданого в «Чхандог'я-упанішаді». Також він вважається автором «Шянділья-упанішади», «Шянділья-бгакті-сутр» та «Шянділья-самгіти».

<sup>24</sup> Врадж — священне для індуїстів місце паломництва в індійських штатах Уттар-Прадеш, Раджастхан і Хар'яна, де, згідно з Пуранами, народився й провів свою юність бог Кришна.

*nāstyeva tasmīṃs tat-sukha-sukhitvam*

**Не** (*na*) **є** (*asti*: 3 одн. акт. тп. *Vac*), **звісно** (*eva*), **у тому** (*tasmin*: ч./с. одн. мц.) **ощасливлення щастям іншого** (*tat-sukha-sukhitvam*: с. одн. наз., ТП).

Нема ж бо в цьому, [другому випадку] ошасливлення щастям іншого.

25 सा तु कर्मज्ञानयोगेभ्योऽप्यधिकतरा । २५ ।

*sā tu karma-jñāna-yogebhyo 'py adhikatarā*

**Але** (*tu*) **це** (*sā*: ж. одн. наз.), **звісно** (*apī*), **вище за** (*adhikatarā*: ж. одн. наз.) **карму, джняну, йогу** (*karma-jñāna-yogebhyaḥ*: ч. мн. в.) .

**Але це [бгакті] вище за карму, джняну та йогу**<sup>25</sup>.

26 फलरूपत्वात् । २६ ।

*phala-rūpatvāt*

**Через оформленість як плоди** (*phala-rūpatvāt*: с. одн. в.).

Через те, що [воно] — втілення плодів [карми, джняни та йоги].

27 ईश्वरस्याप्यभिमानद्वेषित्वात् दैन्यप्रियत्वात् च । २७ ।

*īśvarasyāpy abhimāni-dveṣitvād dainya-priyatvāc ca*

**Також** (*apī*) **через відразу до гордовитих** (*abhimāni-dveṣitvāt*: с. одн. в., ТП) **і** (*ca*) **через прихильність до вбогих** (*dainya-priyatvāt*: с. одн. в., ТП) **Всевишнього** (*īśvarasya*: ч. одн. род.)

**І через відразу Всевишнього до гордовитих і прихильність до вбогих [духом]**<sup>26</sup>.

28 तस्या ज्ञानमेव साधनमित्येके । २८ ।

*tasyā jñānam eva sādhanam ityeke*

**«Тільки** (*eva*) **знання** (*jñānam*: с. одн. наз.) **засіб** (*sādhanam*: с. одн. наз.) **мієї** (*tasyās*: ж. одн. род.)», — **так** (*iti*) **одні** (*eke*: мн. ч. наз.) **[кажуть]**.

**Одні так [кажуть]: «Лише знання засіб [здобуття] того [бгакті]».**

29 अन्योन्याश्रयत्वमित्यन्ये । २९ ।

*anyonyāśrayatvam ityeke*

<sup>25</sup> Тут карма(н) — це діяльність, що має на меті особисту вигоду (хоча б і потойбічну), джняна (букв. «знання») — пізнання Бога філософськими роздумами (джняна-йога), а йога — пізнання Бога завдяки медитаціям за системою Патанджалі (тобто аштанга-йога).

<sup>26</sup> Пор.: «Бог противиться гордим, а смиренным дає благодать» (Якова 4.6; 1 Петра 5.5). «Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне» (Євангелія від Матвія 5.3).

«**Взаємна залежність** (*anyonyāśrayatvam* <*anyonya* + *āśrayatva*, КД>: с. одн. наз.)», — **так** (*iti*) **[ще]** **одні** (*eke*: мн. ч. наз.) **[кажуть]**.

«[Бакті й знанню властива] взаємозалежність», — так [кажуть] інші.

30 स्वयं फलरूपतेति ब्रह्मकुमारः । ३० ।

*svayaṃ phala-rūpeti brahma-kumāraḥ*

«**Своя** (*svayaṃ*: нвд.) **форма плоду** (*phala-rūpā*: ж. одн. наз.)», — **так** (*iti*) **[каже]** **син Брагми** (*brahma-kumāras*: ч. одн. наз.).

Син Брагми<sup>27</sup> [каже] так: «[Бакті] таке, що є своїм плодом».

31–32 राजगृहभोजनादिषु तथैव दृष्टत्वात् । ३१ ।  
न तेन राजा परितोषः क्षुच्छान्तिर्वा । ३२ ।

*rāja-grha-bhojanādiṣu tathaiva dr̥ṣṭatvāt  
na tena rāja-paritoṣaḥ kṣuc-chāntir vā*

**Звісно** (*eva*), **як** (*tatha*) **від споглядання** (*dr̥ṣṭatvāt*: с. одн. в.) **царського жила, їжі тощо** (*rāja-grha-bhojanādiṣu* <*rāja-grha* ТП; *bhojana ādi*>: с. мн. мц. ДВ) **не** (*na*) **задоволення царя** (*rāja-paritoṣas*: ч. одн. наз.) **тим** (*tena*: с. одн. оп.) **або** (*vā*) **угамування голоду** (*kṣuc-chāntis* <*kṣut* + *śānti*, ТП>: ж. одн. наз.).

Так само, як цар не [стає] вдоволеним від лише споглядання царського палацу або голод не вгамовується від споглядання їжі й т. д.

33 तस्मात्सैव ग्राह्या मुमुक्षुभिः । ३३ ।

*tasmāt saiva grāhyā mumukṣubhiḥ*

**Від цього** (*tasmāt*: с. одн. в.) **це** (*sā*: ж. одн. наз.), **звісно** (*eva*), — **те, що має братися** (*grāhyā* <пдмб. *ṽgrah*>: ж. одн. наз.) **тими, хто прагне звільнення** (*mumukṣubhis* <дзд. *ṽmuc*>: ч. мн. оп.).

Тому тими, хто прагне звільнення [з полону матеріального існування], має обиратися саме це [бакті].

34 तस्याः साधनानि गायन्त्याचार्याः । ३४ ।

*tasyāḥ sādhanāni gāyanty ācāryāḥ*

**Того** (*tasyāḥ*: ж. одн. род.) **методи** (*sādhanāni* с. мн. наз.) **оспівують** (*gāyanti*: 3 мн. акт. тп. *ṽgā*) **учителі** (*ācāryās*: ч. Мн. наз.).

Учителі оспівують методи здобуття цього [бакті].

35 तत्तु विषयत्यागात्सङ्गत्यागात्च । ३५ ।

<sup>27</sup> Тут син Брагми — Нарада.

*tat tu viṣaya-tyāgāt saṅga-tyāgāc ca*

**Але (tu) та (tat: с. одн. наз.) — через відмову від об'єктів чуття (viṣaya-tyāgāt: ч. одн. в.) й (ca) через відмову від прив'язаностей (saṅga-tyāgāt: ч. одн. в.).**

**Але та [любов до Бога отримується] завдяки відмові від об'єктів органів чуття та відмові від прив'язаностей.**

36 अव्यावृत्तभजनात् । ३६ ।

*avyāvṛtta-bhajanāt*

**Від безперервного поклоніння (avyāvṛtta-bhajanāt: с. одн. в.).**

**[Вона] — від безперервного поклоніння.**

37 लोकेऽपि भगवद्गुणश्रवणकीर्तनात् । ३७ ।

*loke 'pi bhagavad-guṇa-śravaṇa-kīrtanāt*

**У миру (loke: ч. одн. мц.) навіть (api) — через оспівування й слухання якостей Бога (bhagavad-guṇa-śravaṇa-kīrtanāt: <bhagavad-guṇa ТП> <śravaṇa-kīrtana БВ> с. одн. в., ТП).**

**[Мати її можна] навіть у миру — завдяки оспівуванню якостей Бога й слуханню [про них].**

38 मुख्यतस्तु महत्कृपयैव भगवत्कृपालेशाद्वा । ३८ ।

*mukhyatas tu mahat-kṛpayaiva bhagavat-kṛpā-leśād vā*

**Але (tu) особливо (mukhyatas) — звісно (eva), ласкою великих (mahat-kṛpayā: ж. одн. ор.) або (vā) від крихти ласки Господа (bhagavat-kṛpā-leśāt: ч. одн. в.).**

**Але, особливо, — ласкою великих та з крихти Господньої ласки.**

39 महत्सङ्गस्तु दुर्लभोऽगम्योऽमोघश्च । ३९ ।

*mahat-saṅgas tu durlabho 'gamyo 'moghaś ca*

**Але (tu) недаремне (amoghas: ч. одн. наз.) спілкування з великими (mahat-saṅgas: ч. одн. наз.) важкоотримуване (durlabhas: ч. одн. наз.) й (ca) неосягаєме (agamyas: ч. одн. наз.).**

**Проте благотворне спілкування з великими важко мати й не досягнути.**

40 लभ्यतेऽपि तत्कृपयैव । ४० ।

*labhyate 'pi tat-kṛpayaiva*

**Але (api), звісно (eva), отримується (labhyate: 3 одн. пас. тп. vlabh) ласкою Того (tat-kṛpayā: ж. одн. ор.).**

**Однак [вона] все ж здобувається — з ласки Того [Господа].**

41 तस्मिंस्तज्जने भेदाभावात् । ४१ ।

*tasmims taj-jane bhedābhāvāt*

**Через неіснування відмінності** (*bhedābhāvāt* <*bheda abhāva* ТП>: ч. одн. в.) **у Тому** (*tasmin*: с. одн. мц.) **[і] в людині/істоті Того** (*taj-jane*: ч. одн. мц.).

**Завдяки тому, що немає різниці між Тим [Богом] і Божою людиною.**

42 तदेव साध्यतां तदेव साध्यताम् । ४२ ।

*tad eva sādhyatām tad eva sādhyatām*

**Тільки** (*eva*) **це** (*tat*: с. одн. наз.) **те, що треба практикувати** (*sādhyatām* <пдмб. *vsādh*>: ж. одн. зн.). **Тільки** (*eva*) **це** (*tat*) **те, що треба практикувати** (*sādhyatām*).

**Лише це є засобом. Лише це є засобом.**

43 दुस्सङ्गः सर्वथैव त्याज्यः । ४३ ।

*duḥsaṅgaṁ sarvathaiva tyājyaḥ*

**Звісно, (eva) недобре спілкування** (*duḥsaṅgaṁ*: ч. одн. зн.) — **те, що треба відкинути** (*tyājyas* <пдмб. *ṭtyāj*>: ч. одн. наз.) **всіляко** (*sarvatha*).

**Треба зректися всілякого недоброго спілкування.**

44 कामक्रोधमोहस्मृतिभ्रंशबुद्धिनाशकारणत्वात् । ४४ ।

*kāma-krodha-moha-smṛti-bhraṁśa-buddhi-nāśa-sarva-nāśa-kāraṇatvāt*

**Від причини хімі, гніву, омани, ослаблення пам'яті, втрати розуму, втрати всього** (*kāma-krodha-moha-smṛti-bhraṁśa-buddhi-nāśa-sarva-nāśa-kāraṇatvāt*: с. одн. в., ТП).

**Як від причини хімі, гніву, омани, ослаблення пам'яті, втрати розуму, втрати всього**<sup>28</sup>.

45 तरङ्गायिता अपीमे सङ्गात्समुद्रायन्ते । ४५ ।

*taraṅgāyitā apīme saṅgāt samudrāyanti*

**Але** (*apī*) **ці** (*ime*) **розхвильовані** (*taraṅgāyitās*: <пдмн. від *taraṅga*> ч. мн. наз.) **від спілкування** (*saṅgāt*: ч. одн. в.) — **океанізуються** (*samudrāyanti*: 3 мн. акт. тп. <від *samudra*>).

**Ці [негативні наслідки], [що] наче хвилі, від [недоброго] спілкування — як океан.**

46 कस्तरति कस्तरति मायाम्यः सङ्गं त्यजति यो महानुभावं सेवते निर्ममो भवति । ४६ ।

<sup>28</sup> Пор.: «У людини, що концентрується на об'єктах почуттів, зароджується прихильність до них; з прихильності розвивається бажання, з бажання народжується гнів. З гніву виникає омани, від омани — затемнення пам'яті, через затемнення пам'яті пропадає розум, через руйнування розуму [людина] гине» (Бгаґавадгіта 2.62–63).

*kas tarati kas tarati māyām yaḥ saṅgam tyajati yo mahānubhāvaṃ sevate nirmamo bhavati*

**Хто** (*kas*: ч. одн. наз.) **перетинає** (*tarati*: 3 одн. акт тп. *Vtar*), **хто** (*kas*) **перетинає** (*tarati*) **ілюзію** (*māyām*: ж. одн. зн.)? **Який** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **спілкування** (*saṅgam*: ч. одн. зн.) **відкидає** (*tyajati*: 3 одн. акт тп. *Vtyaj*), **хто** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **шляхетного** (*mahānubhāvaṃ*: ч. одн. зн.) **шанує** (*sevate*: 3 одн. А тп. *Vsev*), **безкористливий** (*nirmamas*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. *Vbhū*).

**Хто перетинає, хто перетинає [океан]-ілюзію? Той, хто зрікається [недоброго] спілкування, служить шляхетному [вчителю], стає безкорисливим**<sup>29</sup>.

47 यो विविक्तस्थानं सेवते यो लोकबन्धमुन्मूलयति निस्त्रैगुण्यो भवति योगक्षेमं त्यजति । ४७ ।

*yo vivikta-sthānaṃ sevate yo loka-bandham unmūlayati nistraiguṇyo bhavati yo yoga-kṣemaṃ tyajati*

**Який** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **живе у** (*sevate*: 3 одн. А тп. *Vsev*) **самотньому стані** (*vivikta-sthānam*: с. одн. зн.), **який** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **пута світу** (*loka-bandham*: ч. одн. зн.) **викорінює** (*unmūlayati*: 3 одн. акт. тп. <від *unmūla*>), **поза трьома гунами** (*nistraiguṇyas*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. *Vbhū*), **який** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **придбання й зберігання** (*yoga-kṣemaṃ*: ч. одн. зн., ДВ) **відкидає** (*tyajati*: 3 одн. акт тп. *Vtyaj*).

**Хто живе усамітнено**<sup>30</sup>, **скидає** мирські кайдани, **піднімається над трьома гунами**<sup>31</sup>; **хто зрікається придбання й збереження [матеріальних благ].**

48 यः कर्मफलं त्यजति कर्माणि संन्यस्यति ततो निर्द्वन्द्वो भवति । ४८ ।

*yaḥ karma-phalaṃ karmāṇi saṃnyasyati tato nirdvandvo bhavati*

**Який** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **дії** (*karmāṇi*: с. мн. зн.) **плід дії** (*karma-phalaṃ*: с. одн. зн. ТП) **відкидає** (*saṃnyasyati*: 3 одн. акт. тп. *saṃ Vnyas*), **від цього** (*tatas*) **поза дихотомією** (*nirdvandvas*: ч. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. *Vbhū*).

**Хто сторониться [мирських] справ і плодів [мирських] справ, і так піднімається над дихотомією [світу].**

49 यो वेदानपि संन्यस्यति केवलमविच्छिन्नानुरागं लभते । ४९ ।

*yo vedān api saṃnyasyati kevalam avicchinānūrāgaṃ labhate*

**Який** (*yaḥ*: ч. одн. наз.) **Веди** (*vedān*: ч. мн. зн.) **навіть** (*api*) **відкидає** (*saṃnyasyati*: 3 одн. акт. тп. *saṃ Vnyas*) **виключний** (*kevalam*: ч. одн. зн.) **безперервний потяг** (*avicchinānūrāgaṃ* <*avicchinna anūrāga* КД>: ч. одн. зн.) **здобуває** (*labhate*: 3 одн. акт. тп. *Vlabh*).

**Хто навіть від Вед відсторонюється, отримує виключний безперервний потяг [до Бога].**

<sup>29</sup> Пор.: «Адже важкооборна ця Моя божественна ілюзія... Але ті, хто звертається до Мене, долають цю ілюзію» (Бгаґавадгіта 7.14).

<sup>30</sup> Пор.: «Нехай йог на самоті постійно зосереджує розум, перебуваючи в безлюдному місці, приборкавши думки, без бажань і власництва» (Бгаґавадгіта 7.14).

<sup>31</sup> Три гуни — фундаментальні «якості», або сили матеріальної світобудови: саттва (чистота, прозорість, істинність), раджа (запал, рух) і тамас (інертність, тупість).



50 स तरति स तरति स लोकांस्तारयति । ५० ।

*sa tarati sa tarati lokāṃs tārayati*

**Він** (*sa*: ч. одн наз.) **перетинає** (*tarati*: 3 одн. акт. наз. *ṽtar*), **він** (*sa*: ч. одн наз.) **перетинає** (*tarati*: 3 одн. акт. наз. *ṽtar*), **людей** (*lokān*: ч. мн. зн.) **спонукає перетнути** (*tārayati*: 3 одн. акт. наз. кз. *ṽtar*).

**Він перетинає, він перетинає [океан-ілюзії], спонукає людей перетнути [океан-ілюзії].**

51 अनिर्वचनीयं प्रेमस्वरूपम् । ५१ ।

*anirvacanīyaṃ prema-svarūpaṃ*

**Невимовне** (*anirvacanīyaṃ*: с. одн. наз.) **єство любові** (*prema-svarūpaṃ* <*preman* с.>: с. одн. наз. ТП)

**Не описати словами єство любові [до Бога].**

52 मूकास्वादनवत् । ५२ ।

*mūkāsvādana-vat*

**Як їда німого** (*mūkāsvādana-vat* <*mūkā āsvādana* ТП>: нвд.).

**Як німому — [не описати] смак [їжі].**

53 प्रकाशते क्वापि पात्रे । ५३ ।

*prakāśyate kvāpi pātre*

**Проявляється** (*prakāśyate*: 3 одн. А. тп. *ṽkāś*) **інколи** (*kvāpi* <*kva api*>) **в гідного** (*pātre*: ч. одн. мц.).

**Інколи [вона] проявляється в гідного [її].**

54 गुणरहितं कामनारहितं प्रतिक्षणवर्धमानं अविच्छिन्नं सूक्ष्मतरं अनुभवरूपम् । ५४ ।

*guṇa-rahitaṃ kāmanā-rahitaṃ pratikṣaṇa-vardhamānam avicchinnaṃ sūkṣmataram anubhava-rūpaṃ*

**Позбавлена гун** (*guṇa-rahitaṃ* <*rahita*: пдмн. *ṽrah*>: с. одн. наз. ТП), **позбавлена хіті** (*kāmanā-rahitaṃ*: с. одн. наз. ТП), **постійно зростаюча** (*pratikṣaṇa-vardhamānam*: с. одн. наз.), **неперервна** (*avicchinnaṃ*: с. одн. наз.), **найвитонченіша** (*sūkṣma-taram*: с. одн. наз.), **така, що має форму безпосереднього досвіду** (*anubhava-rūpaṃ*: ч. одн. наз. БВ).

**Позбавлена гун, позбавлена хіті, неперервна, найвитонченіша, [вона] щомиті росте й досягається особистим досвідом.**

55 तत्प्राप्य तदेवावलोकति तदेव शृणोति तदेव भाषयति तदेव चिन्तयति । ५५ ।

*tat prāpya tad evāvalokayati tad eva śṛṇoti tad eva bhāṣayati tad eva cintayati*

**Ту** (tat: с. одн. наз.) **здобувши** (prāpṛya: дпс.), **Те** (tat: с. одн. зн.) **тільки** (eva) **споглядає** (avalokayati: 3 одн. акт. тп. ava vlok X), **про Те** (tat) **тільки** (eva) **слухає** (śṛṇoti: 3 одн. акт. тп. Vśru), **про Те** (tat) **тільки** (eva) **говорить** (bhāṣayati: 3 одн. акт. тп. Vbhāṣ кз.), **про Те** (tat) **тільки** (eva) **думає** (cintayati: 3 одн. акт. тп. Vcint X).

**Здобувши цю [любов], [вірянин] дивиться лише на Того [Бога], слухає лише про Нього, говорить лише про Нього, думає лише про Нього.**

56 गौणी त्रिधा गुणभेदाद्द्रादिभेदाद् वा । ५६ ।

*gauṇī tridhā guṇa-bhedād ārtādi-bhedād vā*

**Другосортне** (gauṇī: ж. одн. наз.) **трояке** (tridhā: ж. одн. наз.) — **через різницю в ґунах** (guṇa-bhedāt: ч. одн. в.) **або** (vā) **через різницю між стражденним та інш.** (ārtādi-bhedāt: ч. одн. в.).

**Через різницю в ґунах або через різницю між стражденним<sup>32</sup> та іншими [видами віруючих] нижчий<sup>33</sup> [ґатунок бгакті] [буває] трьох видів.**

57 उत्तरस्मादुत्तरस्मात्पूर्व पूर्वा श्रेयाय भवति । ५७ ।

*uttarasmād uttarasmāt pūrva-pūrvā śreyāya bhavati*

**Кожен попередній** (pūrva-pūrvan: ч. одн. наз.) **від кожного наступного** (uttarasmāt<sup>34</sup> uttarasmāt: ч. одн. в.) **кращим** (śreyāya: ч. одн. д.) **стає** (bhavati: 3 одн. акт. тп. Vbhū).

**Кожний попередній вид є кращим за наступний.**

58 अन्य मात्सौलभं भक्तौ । ५८ ।

*anyasmāt saulabhyam bhaktau*

**Від інших** (anyasmāt: ч. одн. в.) **у бгакті** (bhaktau: ж. одн. мц.) — **легкодосягаємість** (saulabhyam: п. одн. наз.)

**[На відміну] від інших [засобів наближення до Бога] в бгакті легко досягти [успіху] —**

59 प्रमाणान्तरस्यानपेक्षत्वात्स्वयं प्रमाणत्वात् । ५९ ।

*pramāṇāntarasyānappekṣatvāt svayaṁ pramāṇatvāt*

**Через незалежність** (anapekṣatvāt: с. одн. в.) **від інших доказів** (pramāṇāntarasya <pramāṇa<sup>35</sup> antarasya КД>: с. одн. род), **через доказовість** (pramāṇatvāt) **свою** (svayaṁ: нвд.).

**через незалежність від інших доказів, через власну доказовість.**

<sup>32</sup> Пор.: «Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені» (Євангелія від Матвія 5.4).

<sup>33</sup> Слово gauṇī можна розуміти також як «пов'язаний з ґунами».

<sup>34</sup> Uttara відмінюється як займенник sva.

<sup>35</sup> Цей термін має також значення «засіб отримання достовірного знання». У різних даршанах («системах індійської філософії») кількість праман варіюється, але найчастіше йде мова про три: безпосереднє сприйняття, висновок, що ґрунтується на ньому, і словесне свідчення (взяття до відома правдивого висловлювання, у тому числі приписів духовної традиції та одкровення).

60 शान्तिरूपात्परमानन्दरूपाच्च । ६० ।

*śānti-rūpāt paramānanda-rūpāc ca*

**I (ca) через форму вищого спокою** (*śānti-rūpāt*: с. одн. в.), **через форму вищого блаженства** (*paramānanda-rūpāc*: с. одн. в.).

**I через те, що [бракі є] формою вищого супокою, вищого блаженства.**

61 लोकहानौ चिन्ता न कार्या निवेदितात्मलोकवेदत्वात् । ६१ ।

*loka-hānau cintā na kāryā niveditātma-loka-vedatvāt*

**У мирській втраті** (*loka-hānau* < *loka hāni* КД>: ж. одн. мц.) **хвилювання** (*cintā*: ж. одн. наз.) — **не (na) те, що треба робити** (*kāryā*: ж. одн. наз. пдмб. *ṽkar*<sup>36</sup>). **Через ввірені мирське, ведичне і самого** (*niveditātma-loka-vedatvāt* <*nivedita*: пдмн. *ni ṽvid*> <*ātman loka vedatva* ДВ>: с. одн. в. КД).

**Через те, що сам [віруючий], мирські й ведичні [справи] ввірені [Богові], мирські втрати не є приводом для хвилювань.**

62 न तत्सिद्धौ लोकव्यवहारो हेयः किन्तु फलत्यागस् तत्साधनं च कार्यामेव । ६२ ।

*na tat-siddhau loka-vyavahāro heyah kintu phala-tyāgas tat-sādhanaṃ ca kāryam eva*

**У досягненні того** (*tat-siddhau*: ч. одн. наз.) **мирська діяльність** (*loka-vyavahāras*: ч. одн. наз. ТП) — **не (na) те, що треба відкинути** (*heyas*: с. одн. наз. пдмб. *ṽhā*), **але (kintu) зречення плодів** (*phala-tyāgas*: ч. одн. наз.) **і (ca) садгана того** (*tat-sādhanaṃ*: с. одн. наз.), **звісно (eva), те, що треба робити** (*kāryam*: с. одн. наз. пдмб. *ṽkar*).

**При здобутті тієї [любви до Бога] мирські справи — [це] не те, що треба відкинути, але зречення [бажання] плодів [своєї праці] й садгана<sup>37</sup> [націлена на здобуття] тієї [любви до Бога] — [це] те, що має робитись.**

63 स्त्रीधननास्तिकचरित्रं न श्रवणीयम् । ६३ ।

*strī-dhana-nāstika-caritraṃ na śravaṇīyam*

**Оповідь про жінок, багатство, невірних** (*strī-dhana-nāstika-caritraṃ*: с. одн. наз.) — **не (na) те, про що треба слухати** (*śravaṇīyam*: с. одн. наз. пдмб. *ṽśru*).

**Не треба слухати оповіді про жінок, багатство, невірних<sup>38</sup>.**

64 अभिमानदम्भादिकं त्याज्यम् । ६४ ।

*abhimāna-dambhādikaṃ tyājyam*

<sup>36</sup> Пасивні дієприкметники майбутнього часу можуть утворюватися від кореня *kar* за допомогою різних суфіксів: *kārya*, *kṛtya*, *kartavya*, *karaṇīya*.

<sup>37</sup> *Sādhana* (букв. «засіб») — сукупність регулярних дій, що мають духовну мету, «духовна практика».

<sup>38</sup> *Nāstika* — той, хто не визнає авторитету Вед.

**Пиха, лицемірство й т. д.** (*abhimāna-dambhādikam* <*dambha ādika*>: с. одн. наз. ДВ) — **те, чого треба зректися** (*tyājya*: с. одн. наз. пдмб. *Vtyaj*).

Треба зректися пихи, лицемірства й т. д.

65 तदर्पिताखिलाचारः सन्कामक्रोधाभिमानादिकं तस्मिन्नेव करणीयम् । ६५ ।

*tad-arpitākṣhilācāraḥ saṁ kāma-krodhābhimānādikam tasminn eva karaṇīyam*

**Суций** (*saṁ* <дпк. акт. *Vas*>: ч. одн. наз.) **такий, хто присвятив всі вчинки Тому** (*tad-arpitākṣhilācāraḥ* <*tat arpita akhila ācāra*>: с. одн. наз. ТП). **Бажання, гнів, гордість і т. д.** (*kāma-krodhābhimānādikam* <*krodha abhimāna ādika*>: с. одн. наз. БВ) — **у Тому** (*tasminn*: с. одн. мц.), **звісно** (*eva*), **те, що треба робити** (*karaṇīyam*: с. одн. наз. пдмб. *Vkar*).

[Бгакт] є таким, хто присвятив всі вчинки Тому [Богові]<sup>39</sup>. Бажання, гнів, гордість і т. д. можуть мати місце [лише] у зв'язку з Тим [Богом].

66 त्रिरूपाभङ्गपूर्वकमनित्यदास्यनित्यकान्ताभजनात्मकं प्रेम कार्यं प्रेमैव कार्यम् । ६६ ।

*tri-rūpa-bhaṅga-pūrvakam nitya-dāsyā-nitya-kāntā-bhajanātmakam prema kāryam premaiiva kāryam*

**Після розриву трьохформного** (*tri-rūpa-bhaṅga-pūrvakam* <*rūpa-bhaṅga* ТП>: с. одн. зн. / нвд.) **те, що має робитися** (*kāryam*: с. одн. наз. пдмб. *Vkar*) — **любов** (*prema*: с. одн. наз.), **яка має природу вічного служіння й поклоніння вічної коханої** (*nitya-dāsyā-nitya-kāntā-bhajanātmakam* <*nitya-dāsyā* КД> <*bhajana ātmaka*>: с. одн. наз.). **Саме** (*eva*) **любов** (*prema*) **те, що має робитися** (*kāryam*).

Після розриву [обмежень нижчого ґатунку бгакті], що має три форми, повинна проявлятися любов, яка складається з вічного служіння [Богові], поклоніння [Йому душі як] вічної коханої [Бога]. Саме любов має проявлятися.

67 भक्ता एकान्तिनो मुख्याः । ६७ ।

*bhaktā ekāntino mukhyāḥ*

**Бгакти** (*bhaktās*: ч. мн. наз.) — **найкращі** (*mukhyās*: ч. мн. наз.) **з маючих одну Мету / вірних Одному** (*ekāntinas* <*eka antin* ТП>: ч. мн. зн.).

Бгакти — найкращі з тих, хто прагне лише Одного.

68 कण्ठावरोधरोमञ्चाश्रुभिः परस्परं लपमानाः पावयन्ति कुलानि पृथिवीं च । ६८ ।

*kaṇṭhāvarodha-romāśrubhiḥ paras-param lapamānāḥ pāvayanti kulāni pṛthivīm ca*

**Зі слізьми, [найжаченими] волосинками на тілі, перепonoю в горлі** (*kaṇṭhāvarodha-romāśrubhiḥ* <*kaṇṭha avarodha roman āśru* ДВ>: ж. мн. оп.) **один одному** (*paras-param*: с. одн. зн. / нвд.) **розповідачі** (*lapamānās*: ч. мн. наз.) **очищують** (*pāvayanti*: 3. мн. акт. тп. *Vpū*) **родини** (*kulāni*: с. мн. зн.) **і (са) землю** (*pṛthivīm*: ж. одн. зн.).

<sup>39</sup> Пор.: «Усе, що робиш, їси, офіруєш і даруєш, усю свою аскезу — все це роби як підношення Мені» (Бгаґавадгіта 9.27).

[Розчулено] оповідаючи з клубком у голі, мурашками по тілу й сльозами одне одному [про Бога], [вони цим] очищують родини й землю.

69 तीर्थोर्कुर्वन्ति तीर्थानि सुकर्मो कुर्वन्ति कर्माणि सच्छास्त्रीकुर्वन्ति शास्त्राणि । ६९ ।

*tīrthī-kurvanti tīrthāni<sup>40</sup> su-karmī-kurvanti karmāṇi sac-chāstrī-kurvanti śāstrāṇi*

**Роблять святими місцями** (*tīrthī-kurvanti*: 3. мн. акт. тп. *√кар*) **святі місця** (*tīrthāni*: с. мн. зн.), **роблять добрими справами** (*su-karmī-kurvanti*: 3. мн. акт. тп. *√кар*) **справи** (*karmāṇi*: с. мн. зн.) **роблять святим Писанням** (*sac-chāstrī-kurvanti* <*sat śāstrī*>: 3. мн. акт. тп. *√кар*) **приписи** (*śāstrāṇi*: с. мн. зн.).

[Саме] вони роблять святими місяцями святі місяця й роблять справи добродійними, роблять приписи Святим Письмом.

70 तन्मयाः । ७० ।

*tan-mayāḥ*

**Наповнені Тим** (*tan-mayās* <*tat maya*>: ч. мн. наз. ТП).

Вони насичені Тим [Богом].

71 मोदन्ते पितरो नृत्यन्ति देवताः सनाथा चेयं भूर्भवति । ७१ ।

*modante pitaro nṛtyanti devatāḥ sa-nāthā ceyam bhūr bhavati*

**Радіють** (*modante*: 3 мн. А тп. *√муд*) **предки** (*pitaraḥ*: ч. мн. наз.), **танцюють** (*nṛtyanti*: 3 мн. акт. тп. *√нарт*) **боги** (*devatās*: ч. мн. наз.) **й** (ча) **із захисником** (*sa-nāthā*: ж. одн. наз.) **ця** (*iyam*: ж. одн. наз.) **земля** (*bhūr*: ж. одн. наз.) **стає** (*bhavati*: 3 одн. акт. тп. *√bhū*).

Радіють предки, танцюють боги й ця земля стає захищеною.

72 नास्ति तेषु जातिविद्यारूपकुलधनक्रियादि भेदः । ७२ ।

*nāsti teṣu jāti-vidyā-rūpa-kula-dhana-kriyādi-bhedaḥ*

**Не** (*na*) **є** (*asti*: 3. одн. акт. тп. *√ас*) **в них** (*teṣu*: ч. мн. мц.) **поділ за народженням, освітою, зовнішністю, сім'єю, багатством, діяльністю й т. д.** (*jāti-vidyā-rūpa-kula-dhana-kriyādi-bhedaḥ* <*jāti vidyā rūpa kula dhana kriyā ādi* ДВ>: ч. одн. наз. ТП).

Нема серед них поділу за народженням, освітою, зовнішністю, походженням, багатством, родом діяльності й т. д.

73 यतस्तदीयाः । ७३ ।

*yatas tadīyāḥ*

**Оскільки** (*yatas*: с. одн. в. / нвд.) **Його** (*tadīyās*: ч. мн. наз.).

<sup>40</sup> Фраза *tīrthī-kurvanti tīrthāni* міститься також у Бгаґавата-пурані (1.13.10).

Оскільки [вони] Його [бгакти].

74 वादो नावलम्ब्यः । ७४ ।

*vādo nāvalambyaḥ*

**Диспут** (*vādas*: ч. одн. наз.) **на (на) те, на що треба покладатися** (*avalambyas*: ч. одн. наз. пдмб. *ava vlamby*).

**Диспут — не те, на що треба покладатися.**

**Не треба покладатися на диспути.**

75 बाहुल्यावकाशत्वादनियतत्त्वाच्च । ७५ ।

*bāhulyāvakāśatvād aniyatatvāc ca*

**Від численності випадків** (*bāhulyāvakāśatvād <bāhulya āvakāśatva >*: с. одн. в. ТП) **і (ca)** **непевності** (*a-niyatatvāt*: с. одн. в.).

**Через численність варіантів [аргументації] та непевність [висновків].**

76 भक्तिशास्त्राणि मननीयानि तदुद्बोधकर्माणि करणीयानि । ७६ ।

*bhakti-śāstrāṇi mananīyāni tad-bodhaka-karmāṇi karaṇīyāni*

**Настанови про бгакті** (*bhakti-śāstrāṇi*: с. мн. наз) — **такі, котрі треба шанувати** (*mananīyāni*: с. мн. наз. пдмб. *vman*), **дії, що пробуджують ту** (*tad-bodhaka-karmāṇi <tat: с.>*: с. мн. наз. ТП), — **те, що має робитися** (*karaṇīyāni*: ).

**Треба шанувати настанови про бгакті; треба робити те, що пробуджує ту [любов].**

77 सुखदुःखेच्छालाभादित्यक्ते काले प्रतीक्ष्यमाणे क्षणार्धमपि व्यर्थं न नेयम् । ७७ ।

*sukha-duḥkhecchā-lābhādi-tyakte kāle pratīkṣamāṇe kṣaṇārdham api vyartham na neyam*

**Задля очікуваного** (*pratīkṣa-māṇe*: ч. одн. мц.) **часу** (*kāle*: ч. одн. мц.) **з відкинутими насолодою і стражданнями, бажанням і здобутками й т. д.** (*sukha-duḥkhecchā-lābhādi-tyakte <sukha-duḥkha ДВ> <iicchā-lābha ДВ ādi>*: ч. одн. мц. пдмн. *vtyaj*) **навіть** (*api*) **півмиті** (*kṣaṇārdham <kṣaṇa ardha>*: с. одн. ТП) **даремно** (*vyartham*: с. одн. зн. / прс.) **не (на) те, що має витратитися** (*neyam*: с. одн. наз. пдмб. *Vnī*).

**Заради очікуваного часу, коли будуть відкинуті насолода і страждання, бажання і здобутки й т. д., ані півмиті не повинно бути згаяно даремно.**

78 अहिंसासत्यशौचदयास्तिक्यादिचरित्राणि परिपालनीयानि । ७८ ।

*ahiṃsā-satya-śauca-dayāstikyādi cāritrīyāni paripālānīyāni*

**Ненасильство, правдивість, чистота, милосердя, віра і т. д.** (*ahiṃsā-satya-śauca-dayāstikyādi* <*dayā astikyā ādi*>: с. одн. наз. ДВ) — **чесноти** (*cāritryāṇi*: с. мн. наз.) **які треба зберігати** (*paripālāṇī* <прк. від *paripālana*>: с. мн. наз.).

**Ненасильство, правдивість, чистота, милосердя, віра і т. д. — чесноти, які треба зберігати.**

79 सर्वदा सर्वभावेन निश्चिन्तैर्भगवानेव भजनीयः । ७९ ।

*sarvadā sarva-bhāvena niścintair bhagavān eva bhajanīyaḥ*

**Господь** (*bhagavān*: ч. одн. наз.), **звісно** (*eva*), — **Той, хто має бути шанованим** (*bhajanīyas*: ч. одн. наз. пдмб. *vbhaj*) **завжди** (*sarvadā*: прс.) **всією душею** (*sarva-bhāvena*: ч. одн. ор.) **безтурботними** (*niścintair*: ч. мн. ор.).

**Ті, хто не переймається [мирським]<sup>41</sup>, завжди всією душею мають поклонятися Господу.**

80 सङ्कीर्त्यमानः शीघ्रमेवाविर्भवत्यनुभावयति भक्तान् । ८० ।

*saṅkīrtya-mānaḥ śīghram evāvirbhavaty anubhāvayati bhaktān*

**Шанований і прославлений піснеспівами** (*saṅkīrtya-mānas*: ч. одн. наз.)<sup>42</sup> **швидко** (*śīghram*: с. одн. зн. / прс.), **звісно** (*eva*), **з'являється** (*āvirbhavati*: 3 одн. акт. тп. *āvir vbhū*) **перед бгактами** (*bhaktān*: ч. мн. зн.), **робить рішучими** (*anubhāvayati*: 3 одн. акт. тп. <від *anubhāva*>).

**Шанований і прославлений піснеспівами, [Господь] швидко з'являється перед бгактами, робить [їх] рішучими.**

81 त्रिसत्यस्य भक्तिरेव गरीयसी भक्तिरेव गरीयसी । ८१ ।

*tri-satyasya bhaktir eva garīyasī bhaktir eva garīyasī*

**У того, хто дав три обітниці** (*tri-satyasya*: ч. одн. род. БВ), **бгакті** (*bhaktis*: ж. одн. наз.), **звісно** (*eva*), **найдорожче** (*garīyasī*: ж. одн. наз.). **Бгакті** (*bhaktis*), **звісно** (*eva*), **найдорожче** (*garīyasī*).

**Для того, хто дав три обітниці<sup>43</sup>, бгакті най-найважливіше.**

82 गुणमाहात्म्यासक्ति-रूपासक्ति-पूजासक्ति-स्मरणासक्ति-दास्यासक्ति-सख्यासक्ति-  
वात्सल्यसक्ति-कान्तासक्ति-आत्मनिवेदनासक्ति-तन्मयतासक्ति-परमविरहासक्ति-रूपौकधापि  
एकादशधा भवति । ८२ ।

*guṇa-māhātmyāsakti-rūpāsakti-pūjāsakti-smaraṇāsakti-dāsyāsakti-sakhyāsakti-vātsalyāsakti-kāntāsakti-ātma-nivedanāsakti-tan-mayatāsakti-parama-virahāsakti-rūpaikadhāpy ekādaśadhā bhavati*

<sup>41</sup> Пор.: «І не шукайте, що будете їсти, чи що будете пити, і не клопочіться. Бо всього цього й люди світу оцього шукають, Отець же ваш знає, що того вам потрібно» (Євангелія від Луки 12.29–30)

<sup>42</sup> *Saṅkīrtya-māna* можна також перекласти як «шанований [вище]названий». Зустрічається дещо інша редакція цього фрагменту тексту: *sa kīrtya-mānaḥ*, тобто «Він, шанований і прославлений».

<sup>43</sup> *Тих, хто дав три обітниці* — *tri-satyasya*. Вочевидь, мається на увазі обіцянка служити Богові тілом, словами й душею. Можна також перекласти «тричі чистих» або «тричі істинних».

**Хоча** (ару) **єдине** (ekadhā: ж. одн. наз.), **буває** (bhavati: 3 одн. акт. тп. vbhū) **одинадцятиковим** (ekādaśadhā: ж. одн. наз.): **у формі зацікавленості величчю та якостями, зацікавленості зовнішнім виглядом, зацікавленості поклонінням, зацікавленості спогадами, зацікавленості служінням, зацікавленості дружбою, зацікавленості батьківськими стосунками, зацікавленості таким ставленням, як у закоханої, зацікавленості у тому, щоб ввірити себе, зацікавленості у тому, щоб бути просякнутим Тим, зацікавленості у найсильнішій розлуці** (guṇa-māhātmyāsakti-rupāsakti-pūjāsakti-smaraṇāsakti-dāsyāsakti-sakhyāsakti-vātsalyāsakti-kāntāsakti-ātma-nivedanāsakti-tan-mayāsakti-parama-virahāsakti-rūpā <māhātmya, rūpa, pūjā, smaraṇa, dāsyā, sakhyā, vātsalya, kānta, ātma-nivedana, tan-mayata, parama-viraha āsakti>: ж. одн. наз. ТП).

Хоча [бгакті] єдине, воно проявляється в одинадцяти формах: зацікавленість величчю та якостями [Господа], зацікавленість зовнішнім виглядом [Господа], зацікавленість поклонінням [Господу], зацікавленість спогадами про [Господа], зацікавленість служінням [Господу], зацікавленість дружбою [з Господом], зацікавленість батьківськими стосунками [з Господом], зацікавленість таким ставленням [до Господа], як у закоханої [до коханого], зацікавленість у тому, щоб ввірити себе [Господу], зацікавленість у тому, щоб бути просякнутим Тим [Господом], зацікавленість у найсильнішій [формі любові до Господа, яку відчувають у] розлуці [з Ним].

83 इत्येवं वदन्ति जनजल्पनिर्भया एकमताः  
कुमार-व्यास-शुक-शाण्डिल्य-गर्ग-विष्णु-कौण्डिन्य-  
शेषोद्धवारुणि-बलि-हनुमद्-विभीषणादयो भक्त्याचार्याः । ८३ ।

*ity evaṃ vadanti jana-jalpa-nirbhayā eka-matāḥ kumāra-vyāsa-śuka-śāṇḍilya-garga-viṣṇu-kauṇḍinya-śeṣoddhavāruṇi-bali-hanūmadvibhīṣaṇādayo bhaktyācāryāḥ*

**Так** (iti), **так** (evam) **говорять** (vadanti: 3 мн. акт. тп. vṇad) **учителі бгакті** (bhakty-ācāryās: ч. мн. наз. ТП), **однодумці** (eka-matās: ч. мн. наз.), **які не бояться людських балачок** (jana-jalpa-nirbhayās: ч. мн. наз. ТП): **Кумари, В'яса, Шук, Шянділья, Г'арга, Вішну, Каундінья, Шеша, Уддгава, Аруні, Балі, Хануман, Вібгішана й т. д.** (kumāra-vyāsa-śuka-śāṇḍilya-garga-viṣṇu-kauṇḍinya-śeṣoddhavāruṇi-bali-hanūmadvibhīṣaṇādayas <śeṣa uddhava aruṇi hanūman vibhīṣaṇa ādi>: ч. мн. наз.).

Саме так говорять однодумці, які дають настанови про бгакті, не боячись людських балачок: Кумари, В'яса, Шук, Шянділья, Г'арга, Вішну, Каундінья, Шеша, Уддгава, Аруні, Балі, Хануман, Вібгішана й т. д.

84 य इदं नारदप्रोक्तं शिवानुशासनं विश्वसिति श्रद्धते स भक्तिमान्भवति सः प्रेष्टं लभते सः प्रेष्टं लभते । ८४ ।

*ya idaṃ nārada-proktaṃ śivānuśāsanam viśvasiti śraddhate sa bhaktimān bhavati sa preṣṭhaṃ labhate sa preṣṭhaṃ labhata iti*

**Котрий** (yas: ч. одн. наз.) **цїй** (idam: с. одн. зн.) **повіданій Нарадою** (nārada-proktaṃ: с. одн. зн.) **благословенній настанові** (śivānuśāsanam <śiva anuśāsanam>: с. одн. наз. КД) **вірить** (viśvasiti: 3 одн. акт. тп. vi śvas), **сповнюється віри** (śraddhate: 3 одн. А тп. śrat Vdhā) **той** (sa: ч. одн. наз.), **маючим бгакті** (bhaktimān: ч. одн. наз.) **стає** (bhavati: 3 одн. акт. тп. vbhū). **Він** (sa: ч. одн. наз.) **Найдорожчого** (preṣṭhaṃ: ч. одн. зн.) **здобуває** (labhate: 3 одн. акт. тп. vlabh), **він** (sa) **Найдорожчого** (preṣṭhaṃ) **здобуває** (labhate). **Так** (iti) **[закінчуються сутри]**.



Хто цим, повіданим Нарадою, благословенним настановам вірить, той сповнюється віри [в Бога], стає справжнім бгактом. Він здобуває Найдорожчого, він здобуває Найдорожчого<sup>44</sup>.

### Література

Бхагавадгита / Пер. Д. В. Бурби. М.: РИПОЛ классик, 2009 (2013, 2015, 2016).

A prose English translation of Srimadbhagavatam / Edited and published by Manmatha Nath Dutt, Calcutta: Elysium Press, 1896.

Complete Works of Swami Vivekananda. Advaita Ashrama, 2006.

*Hari Prasad Shastri*. The Narada Sutras. The Philosophy of Love. London: Shanti Sadan Pub. Committee, 1947.

Narada Bhakti Sutras: Aphorisms on The Gospel of Divine Love / Translated by Swami Tyagisananda. Madras: Sri Ramakrishna Math, 1955.

Narada Bhakti Sutras by Swami Bhuteshananda. Kolkata: Advaita Ashrama, 2009.

Narada Bhakti Sutras / Commentary by Sri Swami Sivananda Saraswati. Tehri-Garhwal, India: Divine Life Society, 1988.

*Prem Prakash*. The Yoga of Spiritual Devotion / A Modern Translation of the Narada Bhakti Sutras. Rochester, Vermont: Inner Traditions International, 1998.

*R. Raj Singh*. Bhakti and Philosophy. Lexington Books, 2006.

*Swami Chinmayananda*. Love-Divune. Narada Bhakti Sutra. The Highest Art of Making-Love to the Lord of the Heart. Mumbai: Central Chinmaya Mission Trust, 1990.

*Swami Jyotir Maya Nanda*. The Yoga of Divine Love. Miami: Yoga Research Foundation, 1982.

*Swami Prabhavananda*. Narada's Way of Divine Love. Madras: Sri Ramakrishna Math, n. d.

The Bhakti Sutras of Narada / Translated by Nandlal Sinah // The Sacred Book of Hindus. New York: AMS Press, 1911.

The Yoga sūtras of Patañjali: a new edition, translation, and commentary with insights from the traditional commentators / Edwin Francis Bryant. New York: North Point Press, 2009.

### НАРАДА-БГАКТИ-СУТРИ / переклад з санскриту та коментарі Д. В. Бурби

---

<sup>44</sup> У знахідному відмінку форми чоловічого й середнього роду слова *preṣṭha* співпадають, тому можна перекласти «здобуває найдорожче».

У публікації представлено український переклад санскритського трактату “Нарадабгакті-сутри”, що є одним з найвідоміших засадничих текстів традиції бгакті, або бгакті-йоги. Цей текст датується приблизно XI ст. н. е. Його авторство приписано міфічному мудрецеві Нараді, якого вважають сином бога Брахми й богині знання Сарасваті. Текст складається з 84 висловлювань-сутр. У них дається визначення бгакті як вищої любові до Бога, яка є вічним єством людини. Стверджується, що той, хто за допомогою методу бгакті-йоги зміг віднайти це єство, стає досконалим, безсмертним й настільки вдоволеним, що вже нічого іншого не бажає й не журиться. Наводяться деякі зовнішні ознаки такого бгакта (віруючого), встановлюються основні норми й правила поведінки прибічників шляху бгакті, називаються імена міфічних персонажів, які мають бути прикладом для наслідування. Зокрема, для розвитку особистих стосунків із Богом пропонуються такі моделі спілкування, як робітник – хазяїн, друг – друг, батько – дитина, кохана – коханий та ін. Шлях бгакті проголошується вищим за шляхи знання й дії. Цікавим є демократичне твердження про те, що серед бгактів немає поділу за кастами, освітою, зовнішністю, походженням, багатством, родом діяльності й т. д.

У передньому слові й примітках перекладач пояснює деякі історичні, культурні, філософські й мовні моменти, знання яких необхідне для правильного розуміння “Нарада-бгакті-сутр”.